

DOSSIER DE PREMSA

JUNTS A L'AULA?

PRESENT I FUTUR DEL MODEL D'EDUCACIÓ COMPRENSIVA A CATALUNYA

Ricard Aymerich
Josep M. Lloró
Enric Roca

Març 2012

Presentació

Són compatibles la qualitat i l'excel·lència amb un model d'escolaritat obligatòria compartida a Catalunya? Quines són les conseqüències de desmantellar aquest model?

Aquest dossier presenta les conclusions i propostes de l'estudi *Junts a l'aula? Present i futur del model d'educació comprensiva a Catalunya* elaborat a partir d'una anàlisi a fons dels èxits i de les dificultats del model actual d'escola a Catalunya.

Els autors, Ricard Aymerich, Josep M. Lloró i Enric Roca, han treballat a partir de les reflexions d'un seminari de nou sessions amb una trentena d'experts de la comunitat educativa coneixedors del sistema educatiu català (entre ells, docents, directors de centres, investigadors, representants sindicals, d'associacions d'AMPA i de l'Administració), i de les aportacions d'altres experts de l'àmbit internacional.

Ens trobem en una cruïlla de camins del nostre sistema educatiu: avancem cap a un desmantellant el model d'escola comprensiva a Catalunya?

- Quina és la realitat de l'escola comprensiva i integradora a Catalunya? Hem aplicat el model d'escola comprensiva que es deriva de les lleis? Les pràctiques es corresponen amb el model teòric?
- Té futur, en el nostre context, un model d'escola comprensiva que no selecciona els alumnes durant l'educació obligatòria ni els posa en itineraris separats segons capacitats?
- Són compatibles la qualitat i l'excel·lència amb un model d'escolaritat obligatòria compartida com la del model comprensiu que tenim establert?
- Quines serien les conseqüències de desmantellar el model? Per què ha entrat en crisi?
- Com hem de renovar o evolucionar perquè les pràctiques comprensives ofereixin millors alternatives de futur? Què ha de canviar en el si de les aules i els centres?

Conclusions

Les conclusions de l'estudi posen de manifest que a Catalunya hi ha un desencontre entre el model que es deriva de les lleis i les pràctiques dels centres.

- El model de sistemes comprensius i integradors redueix les desigualtats i millora els resultats de l'alumnat.
- A Catalunya el model d'educació comprensiva i integradora ha estat el marc de referència.
- Des de la dècada dels vuitanta fins a inicis del 2000 la història de l'escola a Catalunya ha estat una història d'èxit.
- En el nou context escolar i social, el model s'ha anat desvirtuant a la pràctica. Per exemple, en els centres educatius del nostre país existeix una pràctica generalitzada de segregació per grups de nivells.
- Els actuals índexs de fracàs escolar i el baix nivell d'excel·lència a Catalunya són el resultat d'una mala aplicació dels principis de l'escola comprensiva i inclusiva.
- El fracàs escolar no es resoldrà amb un model d'escola que durant l'escolaritat obligatòria selecciona els alumnes o els posa en itineraris separats segons les seves capacitats.
- Les tensions actuals del sistema educatiu han posat aquest model en crisi. Les propostes que presentem pretenen que el model d'educació comprensiva evolucioni per donar una millor resposta a les necessitats del sistema i a un context escolar nou.
- Els canvis que proposem afecten el currículum, el professorat, les direccions i l'organització dels centres, i plantegen la substitució de les pràctiques de segregació actuals per un model d'aula individualitzada i integradora.

Conclusions principals

- 1) Des de la dècada dels vuitanta fins a inicis del 2000 la història de l'escola a Catalunya ha estat una història d'èxit, amb el model comprensiu com a marc de referència.
 - El model d'escola comprensiva ha estat el marc de referència de l'educació obligatòria que ha fet extensiu el dret a l'educació a capes àmplies de població. **En aquests vint anys s'ha creat, pràcticament de nou, un sistema escolar que opta per la cohesió social i per la integració de la diversitat lingüística** en una societat bilingüe i en un país amb una llengua pròpia. Gràcies a aquest model hem incorporat a les aules una onada migratòria molt significativa i hem ampliat fins als setze anys l'escolaritat obligatòria.
 - Gràcies a aquest model **hem aconseguit passar d'una escola ineficient i injusta per a una minoria, que derivava la majoria d'alumnes a itineraris de baixa qualitat, a una escola que malgrat tenir un alt percentatge de fracàs escolar vol donar les mateixes oportunitats a tot l'alumnat.**
 - El marc legal actual i concretament la LEC exposa uns principis generals i específics que es refereixen a la construcció d'un model comprensiu: solidaritat, igualtat, equitat, pluralisme, inclusió escolar, cohesió social, convivència, igualtat d'oportunitats, ciutadania...
 - **Els alts índexs de fracàs escolar i el baix índex d'excel·lència no es resolen amb un model de separació primerenca de l'alumnat, sinó millorant el model comprensiu:** l'elevat fracàs que tenim es deu precisament a una mala aplicació dels principis i els fonaments de l'escola comprensiva i inclusiva.
- 2) L'escolaritat comprensiva representa el sistema més eficaç, més estimulant pedagògicament i més equitatiu
 - El sistema educatiu viu una tensió constant: integrar *versus* seleccionar. **L'escolaritat comprensiva aposta per un model d'ensenyament obligatori integrat** que s'oposa a la selecció precoç i als itineraris formatius separats en la secundària (Alemanya, Àustria, Bèlgica, Suïssa i Holanda).
 - Segons el darrer informe de l'OCDE sobre qualitat i equitat en els sistemes educatius, **l'escolaritat comprensiva és el sistema més eficaç per garantir bons rendiments i combatre el fracàs escolar.**
 - **A major nivell real de comprensivitat, major nivell d'excel·lència global.** Per tant, l'estratègia més eficaç per incrementar l'excel·lència ha de buscar la millora dels qui menys rendeixen. L'excel·lència s'aconsegueix en la mesura que es reconeix el talent o els talents de cada alumne (Dupriez i Dumay)¹.

¹ DUPRIEZ, V. i DUMAY, X. (2011). "Alumnes en dificultat d'aprenentatge: trajectòries i entorns educatius diferenciats en funció de les estructures escolars". A R. AYMERICH, JM. LLURÓ i E. ROCA, *Junts a l'aula? Present i futur del model d'educació comprensiva a Catalunya*. Pàg. 161-176. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

- La pràctica de l'educació comprensiva és més equitativa perquè no contempla la selecció sistemàtica ni perllongada d'alumnat en funció de les seves capacitats. A més, permet educar els valors ciutadans i democràtics de l'alumnat, imprescindibles per a la cohesió de societats complexes ((Dupriez i Dumay)².
- **Els sistemes comprensius redueixen les desigualtats i milloren els resultats de l'alumnat de composició social baixa, a diferència dels segregadors (Dades PISA 2009, de OCDE)³.**

Els objectius principals que orienten els sistemes escolars comprensius ben implantats són: l'equitat social, l'excel·lència educativa i la preparació per a la vida. **Catalunya, per tal d'assolir l'equitat social amb garanties, ha acceptat el preu d'ajornar la cerca de l'excel·lència** i limitar, per una part important de la població escolar, la preparació per a la vida. (pàg.53)

3) Un nou context escolar i social posa en crisi el model comprensiu

- **En els últims deu anys l'escola i la societat catalana han patit una transformació (increment de la població immigrada, canvis tecnològics i del mercat laboral, competències de la societat del coneixement, una nova cultura adolescent, canvis en els models familiars) que ha col·lapsat severament la qualitat i eficàcia de l'escola.** Per adaptar-s'hi, en comptes de fer avançar el model s'han donat respostes que desvirtuen la comprensivitat del sistema.
- **Els canvis socials, econòmics i culturals posen en crisi la viabilitat del model comprensiu.** Són algunes de les manifestacions de la crisi: les desigualtats educatives, la segregació escolar, el desequilibri entre equitat i excel·lència, la crisi d'autoritat a l'escola i la convivència als centres, i la desvalorització de la institució escolar.

4) El sistema educatiu comprensiu s'ha anat desvirtuant a la pràctica

- **El sistema escolar català no ha arribat a ser encara un sistema plenament inclusiu.** A la teoria es vol comprensiu i no ho aconsegueix ser perquè a la pràctica no s'ha desplegat convenientment. (pàg.52)
- **La comprensivitat del sistema educatiu català s'ha anat minant des de dins degut a un autèntic moviment inflacionari de recursos a demanda, per satisfer les exigències i necessitats del professorat en cada moment. Tot això, amb el beneplàcit de l'Administració al llarg dels anys.** Per donar resposta a les necessitats emergents d'un públic escolar divers s'han promogut fórmules que separen els alumnes vulnerables o amb dificultats que no

² Ídem.

³ CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU (2010). "PISA 2009 (Programme for International Student Assessment)". Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu. En línia: <http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/docs/2011/02/16/13/00/49825843-bb1c-41aa-9805-1ae1de04e573.pdf>

sempre responen als cànons de l'excel·lència: grups de nivell, formacions especials i altres recursos sovint a fora de l'aula –UEC, ERE, UAC, etc.–. (pàg.101)

- Les dades confirmen que a Catalunya creix la diferència entre els principis i la pràctica de la integració i de la inclusió en l'ensenyament obligatori. Així ho constaten els índexs de repetició (9,5% a primària i 21,1% a secundària, ineficients segons totes les recerques i molt per sobre dels estàndards europeus), abandonament (23,6%, molt per sobre dels països de referència), alumnat que no cursa 4t d'ESO a l'edat de 15 anys (30,6%), baix nombre d'alumnat amb nivells d'alt rendiment (4%, alarmantment baix). (Dades PISA 2009, de l'OCDE)⁴ (pàg.71-72)
- A Catalunya hi ha un 60% de centres escolars públics i un 40% de concertats; el 80% de l'alumnat nouvingut és a l'escola pública i el 20% a la concertada. És una famosa doble parella: 60-40/80-20 que marca un fort desequilibri en l'adscripció dels alumnes amb necessitats educatives especials, amb efecte sobre el model d'escola i la seva evolució al nostre país. (pàg. 56)
- **Un de cada tres centres de secundària opta per l'agrupament pretesament homogeni (separar els alumnes en grups de forma continuada, segons la capacitat)**, en virtut, també, de preteses capacitats homogènies i això afebleix el model comprensiu perquè opta pel model més oposat. (Dades PISA 2006, de l'OCDE)⁵
- L'actual proposta de reduir l'ESO a tres anys i augmentar el batxillerat un any més comportarà afeblir encara més la comprensivitat. Un dels trets principals d'un model comprensiu i integrador és que comporta un currículum igual per a tothom fins a la fi de l'escolaritat obligatòria.
- **Reduir l'ESO tot augmentant el batxillerat comportarà l'afebliment dels mínims comuns que tots els alumnes haurien d'assolir.** Cal reduir i flexibilitzar els currículums per dotar tots els alumnes de les capacitats mínimes i garantir que fins als setze anys l'escola tingui els mateixos objectius per a tothom.

5) El model comprensiu ha d'evolucionar per respondre a les necessitats del sistema

- **El model comprensiu més eficaç és el de la integració individualitzada – característic dels països nòrdics–, basat en estratègies d'ordre pedagògic. És el més eficaç per a l'alumnat amb més dificultats i també per al de més alt rendiment.** El nostre model comprensiu d'escolaritat no ha arribat a implementar aquestes metodologies amb algunes excepcions.
- **Una educació inclusiva apunta a un nou model d'aula que trenca amb la idea uniformitzadora del grup classe homogeni i amb els recursos estàndards que encara prevalen.** Existeixen experiències innovadores, sovint als marges del sistema, que haurien de ser promogudes per l'Administració.

⁴ Ídem.

⁵ FERRER, F. (director), CASTEL, J.L. i VALIENTE, Ò. (2009). *Equitat, excel·lència i eficiència educativa a Catalunya. Una anàlisi comparada*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill i Mediterrània.

Propostes per a una educació integradora i individualitzada

1) UNA APOSTA PER L'EDUCACIÓ INCLUSIVA

Si volem que els alumnes catalans estudiïn, s'eduquin i creixin junts a l'aula, hi ha experiències innovadores que ja s'estan fent, i que ens diuen que caldrà:

- Prioritzar l'acollida individual dels alumnes com a element fonamental per garantir el lligam de confiança entre alumne i escola.
- Afavorir el guany educatiu que els grups heterogenis per edats comporten quan són els habituals en el centre.
- Proporcionar a l'alumne una relació intensa d'acompanyament i guiatge – tutoria i orientació– amb l'educador, la qual cosa propiciarà, per part de l'alumne, la construcció de la seva narrativa personal.
- Flexibilitzar el disseny curricular i la seva organització per tal de respondre adequadament a les necessitats i als ritmes d'aprenentatge específics de cada alumne.
- Promoure l'autonomia de l'estudiant i la capacitat per regular el seu aprenentatge.

2) CURRÍCULUM FLEXIBLE I CULTURA COMUNA

- Cal una reducció curricular orientada a la creació d'una “cultura comuna”. La cultura comuna assegura uns mateixos objectius per a tots i l'adhesió dels futurs ciutadans a determinats coneixements i principis compartits per la societat catalana.
- Malgrat que no és una tasca fàcil, cal que en l'educació secundària obligatòria se segueixi compaginant el manteniment d'un tronc comú amb la formació específica i preparatòria que requereixen les sortides formatives i professionals posteriors. En aquest sentit, l'orientació acadèmica i professional hauria d'estar present al llarg de tota l'etapa de l'ESO. (pàg.140)
- Cal dotar tot l'alumnat de les capacitats mínimes avaluables que condueixin a l'obtenció de la titulació corresponent. D'aquesta manera s'evitaria que els alumnes amb menys capacitats escolars o que provenen d'entorns desfavorits, sortissin “vençuts” del sistema escolar. Tanmateix, la cultura comuna no ha d'excloure l'estímul de totes les capacitats dels alumnes.
- La cultura comuna parteix dels principis següents:
 - Heterogeneïtat que cerqui afavorir l'alumnat més vulnerable.
 - Integració dels coneixements, tot articulant en el currículum comú sabers generals, tècnics i professionals.
 - Multiplicació dels sistemes d'avaluació de l'alumnat per tal que es contemplin els seus talents i les diferents capacitats que tenen.

- Socialització de l'alumnat en la institució escolar, convertint així la institució instructiva també en educativa.
- La construcció d'aquesta cultura comuna hauria de comportar:
 - Seleccionar per a l'aprenentatge allò considerat socialment bàsic i comú a tots els alumnes i futurs ciutadans. Per tant, es tracta d'una decisió política.
 - Abordar el procés educatiu des d'un punt de vista holístic.
 - Fer una escola més justa: que els recursos adreçats als més vulnerables siguin, com a mínim, iguals que els destinats a la resta.
 - Fomentar, valorar i avaluar talents que no siguin necessàriament escolars.
 - Oferir a l'alumnat amb millors resultats acadèmics continguts diferenciats i complementaris als mínims comuns.
 - Garantir que fins als setze anys l'escola doni la cultura comuna que la nació deu als joves.

3) LA NECESSÀRIA AUTONOMIA DE CENTRES

- L'autonomia de centres hauria de:
 - Assegurar un equilibri entre segregació escolar i segregació residencial, per tal que les famílies puguin fer una veritable elecció de centre entre escoles similars en la seva qualitat.
 - Igualar les condicions de treball a les escoles a través d'avaluacions transparents i públiques. Cal una agència d'avaluació que asseguri la independència i neutralitat necessàries per a l'avaluació.
 - Incentivar les escoles econòmicament per evitar que se cerqui la qualitat a través de la selecció de l'alumnat.
 - Dins de l'educació postobligatòria, combinar els itineraris diferenciats amb passarel·les efectives de tal manera que es pugui continuar progressant en el sistema educatiu sense tancar cap porta.
- L'única garantia perquè una reforma avanci és que ho faci escola per escola (...) sense els centres, sense la seva complicitat, no hi ha reforma. (pàg. 104)

4) EL PAPER CLAU DEL PROFESSORAT

- No és adequat que durant l'etapa d'educació bàsica un grup classe tingui molts professors diferents en una setmana. Aquest model docent i organitzatiu és incompatible amb una concepció de la comprensivitat que busca atendre educativament cada alumne a partir de les seves demandes individuals.
- Des de l'Administració educativa caldria apostar clarament per configurar equips docents sòlids al voltant del projecte educatiu de centre. Això reclama uns canvis en profunditat en el paper de les direccions de centres, el rol de la inspecció, i l'avaluació del sistema que no poden ajornar-se més.

- Cal revisar les disfuncions del sistema funcional en l'ensenyament i avançar cap a un estatut professional del professorat que li asseguri garanties de promoció personal i professional, però que també proposi mecanismes de detecció i d'actuació davant les disfuncions que pugui protagonitzar.

5) L'AULA COMPRENSIVA, INTEGRADORA I INDIVIDUALITZADA

- Cal aprofundir en la didàctica que requereix el grup heterogeni i incidir en una avaluació que actuï durant els processos d'aprenentatge i diferenciï els potencials i els assoliments de cada alumne. I tot això dins d'un mateix grup classe.
- Una aula integradora i individualitzada s'hauria de ser un espai on:
 - Es recuperi el valor de la paraula, del silenci, de la lectura, de la narrativa... i amb tot el temps necessari per a la seva consolidació.
 - Es millorin els temps per ensenyar i per aprendre.
 - Es combini el treball personal i el social.
 - Les TIC potenciïn les possibilitats de comunicació i d'interacció dins i fora del centre.
 - Es valori la diversitat i tots els sabers de l'alumnat.
 - S'aposti per la responsabilitat des de la confiança.
 - Es demani i s'accepti una relació estreta amb les famílies.
 - També s'apregui de tots els companys de l'aula i on l'avaluació formativa representi el guiatge més eficaç per a l'autoaprenentatge i l'aprenentatge entre iguals.
 - Plegats, es comparteixi l'espai d'aprenentatge i de convivència, encara que els agrupaments puguin organitzar-se de formes diverses.
 - Hi hagi flexibilització d'horaris i el més comú sigui la codocència i la multidocència.
 - Es combinin metodologies i activitats col·laboratives i cooperatives amb altres d'individualitzades, personalitzades, de grup gran, etc.
 - L'heterogeneïtat sigui el criteri principal de constitució, sense que s'impedeixi una atenció especial als alumnes amb talents i altes capacitats que han de trobar resposta al seu potencial.
 - Els mestres i el professorat alimentin i esperonen l'interès per aprendre dels alumnes.
 - Calgui demostrar les habilitats, practicar els aprenentatges i contextualitzar-los en projectes aplicats.

6) APUNTS PER UN NOU MODEL D'AULA

- Cal invertir en el desenvolupament de les capacitats cognitives de tots i cadascun dels alumnes i detectar, de manera precoç, els diferents trastorns d'aprenentatge que poden arribar a impedir el desenvolupament òptim de les capacitats del noi o noia. (pàg. 149)

- Cal diversificar els recursos d'atenció a la diversitat, que no han de ser estàndards per a tots els centres i situacions. “Al contrari, s’han de fomentar mesures innovadores que sorgeixin de les característiques singulars de cada institució i grup d’alumnes”. (pàg. 150)
- Cal fer polítiques educatives que disminueixin les influències segregadores del sistema –com la segregació entre xarxes de centres i intercentres; l’excés de repeticions ineficaces en la secundària; les agrupacions fixes de l’alumnat per nivells de rendiment acadèmic; la perllongació excessiva de les mesures d’acollida a l’alumnat nouvingut, etc.) i apostin per una redefinició del model comprensiu que l’apropi al model d’integració individualitzada, tot adaptant-lo a les característiques de la societat i la cultura catalanes.
- En relació al currículum, i incorporant el concepte de “cultura comuna”, caldria reduir l’actual currículum prescriptiu i limitar-lo a les àrees més essencials i amb més capacitat de transferència (lingüística i literària; lògica i matemàtica; científica i tecnològica; cultural i humanística; artística i esportiva), tot introduint determinats aspectes de la cultura comuna que ara no hi són presents.
- No s’ha d’afeblir el model comprensiu en el segon cicle de l’ESO. És més, cal que el 4t curs de l’ESO mantingui un tronc comú que consolidi per a tot el grup classe la majoria de competències bàsiques. Complementàriament, cal que s’ofereixin determinades matèries de nivells específics (matemàtiques, anglès, etc.) i altres d’optatives per reforçar o aprofundir sobre temes concrets. (pàg. 153)
- Cal que un currículum flexible, i més individualitzat, que es pugui fer tot atenent la diversitat de l’alumnat i sense segregar els alumnes del seu grup classe. Així, s’aconsegueix mantenir el grup classe heterogeni com a espai comú de socialització i de creixement compartit. (pàg. 153)
- L’excel·lència s’aconsegueix en la mesura que el sistema educatiu reconeix el talent o els talents de cada alumne, independentment de si són o no estrictament acadèmics. L’excel·lència fa aflorar aquests talents, permet el seu desenvolupament i els reconeix com a mèrit individual i social al marge de les qualificacions específicament curriculars. (pàg. 154)
- Sobretot en l’etapa secundària, la formació del professorat ha de tendir a l’adquisició d’unes competències professionals més polivalents, holístiques i de caire pedagògic i orientador, i no basar-se tant en les disciplines i especialitats.
- Cal un replantejament tant dels *temps* escolars com dels *espais* si volem apostar per una major individualització dels processos didàctics i orientadors. En relació amb els temps escolars, potser cal anar impulsant experiències on es concentrin en una jornada matinal ampliada la majoria de matèries curriculars de tronc comú i on la jornada de

tarda es pugui dedicar a una formació complementària (aules d'estudi, disciplines artístiques, activitats esportives, tallers d'oficis, treball en xarxa, etc.). Pel que fa als espais, ens cal adequar arquitectònicament les aules per tal de possibilitar la varietat metòdica i els agrupaments intraaules.

- La funció tutorial i orientadora resulta cabdal en un model d'individualització de l'atenció educativa en què la màxima ha de ser que ningú quedi enrere. Cal potenciar la formació i l'estructura formativa, organitzativa i de contingut dels tutors, dels equips docents (coresponsables de les tasques de tutoria i d'orientació) i dels orientadors educatius dels centres. La incentivació de la codocència i la cotutoria permet, a la secundària, que el professor tutor pugui dedicar més hores al seu grup classe i que pugui aprofundir més en els processos d'acompanyament de cada alumne.
- La tasca tutorial ha de romandre al servei de la funció orientadora, la qual implica al conjunt de professionals del centre i que es concreta, per a cada grup classe –a l'igual que la funció tutorial– en una tasca coordinada de l'equip docent que integra l'orientació (personal, acadèmica i professional) en la seva feina quotidiana d'aula i que compta amb l'assessorament dels orientadors educatius, als quals convindria redefinir de manera específica les seves tasques i funcions professionals en els centres.
- Els centres educatius han de permetre a les famílies una implicació i una coresponsabilització més gran en aspectes concrets del projecte educatiu del centre. Al mateix temps les famílies cal que es comprometin a fer un seguiment acurat de les tasques escolars i formatives dels seus fills, així com de tots aquells aspectes que enriqueixen el bagatge personal de l'alumnat i que incideixen en el desenvolupament individual i grupal dins el centre.